

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
ФАКУЛТЕТ „ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ, ЗДРАВНИ ГРИЖИ И СПОРТ“
КАТЕДРА „МЕДИКО-СОЦИАЛНИ НАУКИ“

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема „Ефективност на работата със семейства на деца, ползващи социални услуги в общността“
автор Наталия Герасимова Христова - Михайлова, докторант към катедра „Медико-социални науки“ на факултет „Обществено здраве, здравни грижи и спорт“ на ЮЗУ „Неофит Рилски“, гр. Благоевград
за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ по докторска програма „Организация и управление на социалните дейности“, по ПН 3.4. Социални дейности

Научен ръководител: доц. д-р Мая Любенова Чолакова
Рецензент: доц. д-р Виктория Бойкова Сотирова

Характеристика и анализ на дисертационния труд

Актуалност на проблема

Представената за рецензия тема, посветена на ефективността на социална подкрепа при работа с деца и техните семейства в социалната сфера е актуална и дисертабилна. Значимостта ѝ се потвърждава от необходимостта ефективно и ефикасно да се премине процесът на деинституционализация на структурите, предоставящи социални услуги и да се реализира индивидуален подход, насочен към децата и техните семейства, чрез структуриране на работещи от една страна, нормативна система за закрила, а от друга на модели с практическа насоченост към нуждаещите се рискови групи. Налице е необходимост да се получи обратна връзка чрез емпирични проучвания, като представеното от Наталия Михайлова изследване в страната за степента на ефективност на социална подкрепа при работа със семейства, децата на които са потребители на социални услуги в общността.

Структура и обем

Представеният за рецензиране дисертационен труд е в обем 201 страници съставен от: увод; три глави; обобщение и изводи; препоръки; заключение; приноси; публикации на автора и участия в научни форуми; списък на използваната литература и приложения. Трудът е онагледен с осем таблици и седемнадесет графики. Представени са девет приложения.

В *увода*, Наталия Михайлова акуратно обосновава актуалността и значимостта на темата. Дефинира целта на изследването, основните задачи, обекта и предмета, работните хипотези, теоретичните и емпирични методи за изследване.

В *първа глава* на дисертационния труд, докторантката последователно и хронологично извежда:

- теоретико-концептуалната същност на социална работа със семейства на деца в риск, разглеждайки обстойно и задълбочено от една страна на „детското благосъстояние“ и „семейството“, а от друга на „теоретичните основи“ и „подходи за социална работа“;
- мястото и ролята на семействата в законодателно-нормативната уредба на страната, представяйки критичен анализ на подкрепящата семейна политика и социални услуги в общността;
- значимостта на ефективността на подкрепящата работа, подходи и индикатори за нейното измерване.

Представеният литературен обзор е предпоставка за успеха на дисертационния труд, в който Наталия Михайлова демонстрира високо ниво на познание и интерпретация на научната проблематика, понятиен апарат, научни концепции и подходи. Структурираните части в обзора осигуряват основа за единство на елементите на дисертационния труд, обуславяйки тяхната обвързаност и обусловеност. Обзорната част е онагледена със седем таблици, в които авторката е синтезирала анализираната представена проблематика.

Методологията на проучването е представена във *втора глава*.

Докторантката Наталия Михайлова, реализира процесът по набор от емпирични данни чрез:

- Количествено проучване сред:
 - ❖ 44 професионалисти, предоставящи подкрепа в социални услуги в общността, чрез разработен от авторката онлайн програмиран въпросник;
 - ❖ 77 деца и младежи на възраст над 14 г., ползватели на социални услуги - резидентен тип и приемна грижа (Център за настаняване от семеен тип, Преходно жилище, Наблюдавано жилище, Приемна грижа в гр. София, гр. Велико Търново, гр. Стара Загора и гр. Габрово) в общността - чрез разработен собствен въпросник.

Събраните емпирични данни са обработени със статистически пакет SPSS, като за отговорите на затворените въпроси са използвани „статистически разпределения“, а за отворените – „анализ на съдържанието“.

➤ **Качествено изследване чрез:**

- ❖ 15 дълбочинни полуструктурирани интервюта с 15 родители на деца, ползващи социални услуги в общността;
- ❖ 21 дълбочинни полуструктурирани интервюта с ръководители на социални услуги и 10 фокус групи с професионалисти, предоставящи социални услуги – общият брой на специалистите е 70.

➤ **Структурирани, 10 наблюдения върху практиката на работа със семейства на деца, в Център за обществена подкрепа, Център за настаняване от семеен тип за деца с увреждания, Център за настаняване от семеен тип за деца без увреждания, Дневен център и Преходно жилище. Проведените по две наблюдения във всяка от посочените структури са отразени в работен протокол.**

За анализът на събраната от всички интервюта, фокус групи и наблюдения информация е използван качествен контент анализ на изведени и категоризирани теми, базирани на получените данни.

Използваният от Наталия Михайлова методологически инструментариум отговаря на спецификата:

➤ *както* на:

- ❖ обекта „практиката в социалните услуги в общността от гледна точка на работата със семейства на деца в риск“;
- ❖ предмета като същностна част на обекта - „ефективността на подкрепата за семействата в социалните услуги за деца в общността“, на изследването;

➤ *така* и на:

- ❖ целта „проучване и оценка на ефективността на социалната работа със семейства на деца в риск от гледна точка прилагането на цялостен подход, ориентиран към семейството“;
- ❖ задачите на „теоретичния“ и „емпиричен“ анализ и „научно-приложни“ задачи на проучването и възможностите за тяхното провеждане.

В трета глава, докторантката представя анализ на получените данни от проведени проучвания, онагледен с 17 Графики. Представените и анализирани

емпирични резултати са в синхрон с формулираните хипотези в изследването и оправдават смисъла на поставените изследователски цели, което по своята същност е в тясна връзка и зависимост с използваните методите за събиране на информация. Получените данни убедително потвърждават изведените основни хипотези, защитени успешно в дисертационния труд, а именно, че:

- „са налице теоретични основания и емпирични доказателства за ефективността на семейно-ориентиран подход в социалната работа от гледна точка на резултатите както за детето, така и за семейството като цяло“;
- „практиката на социална работа в България не е ефективна по отношение работата с биологичните семейства на децата в риск“;
- „ефективността на работа със семействата в социални услуги в общността може да бъде повишена чрез развитието и внедряването на подход, ориентиран към семейството“.

Изведените и формулирани хипотези по своята същност отговарят на поставената от докторантката цел на емпиричното изследване, която е формулирана и конкретизирана коректно. Нейното детайлното изпълнение се постига чрез реализирането на задачи, характеризиращи изследователските аспекти на проучването.

Осведоменост по проблематиката

Представената литературна справка включва 158 заглавия на специализирана литература, от които 24 на кирилица, 106 на латиница и 28 на нормативни документи и правилници. Докторантката е спазила точно изискването за представяне на източниците по азбучен ред първо на кирилица, след това на латиница и накрая нормативните документи. В текста са представени коректно цитирания на съвременни публикации по темата на дисертационния труд. Запознатостта с постиженията в областта на помагащите професии и в частност със социалната работа и подкрепа, благополучието на семействата и децата, социалните политики, съвременно законодателство, ефективността на работа в социалните структури и системи проличава както от качествения подбор на книжните и електронни източниците на информация и умения и коректен начина на работа с тях, така и от способност на докторанта качествено и критично да анализира и заявява собствените си виждания и разбирания по отношение на различните теории и подходи.

Представеният обем на научната разработка дава възможност да се изведат и систематизират съдържателно основните теоретико-методически и практико-приложни аспекти по проблематиката на емпиричното изследване, използвайки ефективни научно-познавателни средства.

Научни и научно-приложни резултати

Представените от Наталия Михайлова резултати са с теоретико-приложен характер. Те потвърждават изведената от авторката концепция за важността и значимостта на детското благополучие, реализирано чрез прилагане на принципите на работа на системно-ориентирания подход в структурите, предлагащи социални услуги в общността. Авторката аргументирано представя значимостта на ефективността на подкрепата, реализирана от специалистите социални работници не само по отношение на децата, но по отношение и на техните родители и разширени семейства. Теоретично аргументираната в труда значимост на работата със семейства (нуклеарно и разширено), обстойно проследена в разписаните нормативни документи, (касаещи детското благополучие), не се реализира в по-голяма част от социалните услуги в общността. Докторантката с убеденост заявява, че нивата на ефективност при работа със семейства в социалните структури „е дискуссионна както на ниво условия, така и като процес и ориентация към резултатите“.

Задълбочено анализиранияте резултати от емпиричното изследване, базирани на научно-изследователските задачи, са в основата на изведените седем значими за теорията и практиката убедително формулирани изводи, даващи основание да се структурират препоръки както към организациите, осигуряващи социалната политика в страната, така и към структурите, подготвящи социални работници.

Дългогодишния опит на докторантката, както и направеното емпирично изследване са в основата на предложената „рамка на индикатори за мониторинг и оценка на ефективността от социалната работа със семейства на деца в риск“.

Публикации на докторанта

Наталия Михайлова е представила във връзка с дисертационния труд 8 публикации и участия в научни форуми, от които 3 самостоятелни и 5 в съавторство. От тях 3 са в авторитетни научни и специализирани списания и сборници. Публикациите са пряко свързани с дисертационния труд.

Изнесените от докторантката доклади са представени на научни форуми и са отпечатани в пълен текст или с резюмета в сборници на университетски издателства. Една статия е публикувана в списание, реферирано в Scopus и Web of Science. Публикувани материалите са в авторитетни издания и всички заинтересувани както научни работници, така и практикуващи специалисти от социалните структури имат възможност да се запознаят с тях.

Автореферат на дисертационния труд

Представеният автореферат отговаря на основните изискванията и в структурно отношение съдържа основните части на дисертационния труд: съдържание, структурирана и систематизирана теоретико-концептуална, емпирична, аналитична части, обобщение и изводи, препоръки, заключение, приноси и списък с публикации.

Научни и научно-приложни приноси

Задълбочената научно-изследователска работа на докторантката по проблемите на ефективността при работа със семейства в социални структури, предоставящи услуги в общността на деца ѝ дават основание да изведе седем приноса – *пет* с научен характер и *два* с научно-приложен характер, както следва:

➤ „научен характер“:

- ❖ „направено е всеобхватно теоретико-емпирично изследване на ефективността на социалната работа със семейства на деца в риск в социални услуги в общността“;
- ❖ „направен е задълбочен анализ на законодателството и политиките в страната, фокусиран върху нормативната база и стратегическите политики във връзка с подкрепата на биологичното семейство“;
- ❖ „за пръв път темата за ефективността на работата в социалните услуги в общността се интерпретира през фокуса върху подкрепата за биологичното семейство“;
- ❖ „обоснована е ролята на семейно-ориентирания подход в социалната работа за по-добрата ефективност на подкрепата и са очертани предпоставките за прилагането му в практиката на социалните услуги“;
- ❖ „очертана е необходимостта от прилагане на модел на управление на случай, включващ оценка на потребностите и планиране на интервенцията по отношение на цялото семейство“;

➤ „научно - приложен характер“:

- ❖ „предложен е списък с основни индикатори за работата на социалните услуги разпределени в няколко области: условия за предоставяне на услугата, процес на предоставяне и ориентираност към резултатите“;
- ❖ „изведени са индикатори за мониторинг и оценка на ефективността на социалните услуги от гледна точка подкрепа за цялото семейство, които могат да бъдат прилагани на ниво социална услуга и да послужат като основа за разработване на национални индикатори“.

Бележки и препоръки

Докторантката се е съобразила в значителна степен с представените препоръки, направени в рецензията от вътрешната защита.

Представеният дисертационен труд, демонстрира огромната начетеност и осведоменост на Наталия Михайлова в областта на ефективността на социалната работа при работа със семейства, съчетавайки по недвусмислен начин теоретични й познания и практико-приложни уменията както да структурира и критично да анализира специализираната научна литература, така и да подготви и реализира емпирично проучване. Умението й да систематизира, аналитично да представя получените резултати, да извежда обобщения и систематизира изводи и приноси моменти я превръща в безценен специалист, пред когото се отваря всеобхватното научно поприще.

Заключение

Дисертационният труд на тема „Ефективност на работата със семейства на деца, ползващи социални услуги в общността” е носител на неоспорими и значими за теорията и практиката приноси и достойнства, даващи основание за положителна оценка и присъждане на ОНС „Доктор“.

Изложеното до тук дава основание с убеденост на предложена на членовете на научното жури да присъдят на Наталия Герасимова Христова – Михайлова образователна и научна степен „Доктор” по докторска програма „Организация и управление на социалните дейности” в ПН 3.4. Социални дейности.

18.12.2019 г.
Благоевград

Рецензент:
доц. д-р Виктория Сотирова